

Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία και
Μεθοδολογία της Ιστορίας
18^{ος} – 20^{ος} αιώνας
Μάθημα 1ο

Εαρινό Εξάμηνο
Παιδαγωγική Σχολή
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο
Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Σκοπός του μαθήματος

Το μάθημα εξετάζει την ιστορία, τη διαμόρφωση και τη μετεξέλιξη του Ελληνικού κράτους. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση όχι μόνο σε γεγονότα που αποτελούν σημαντικούς σταθμούς στην ιστορία του αλλά και στο ιδεολογικό υπόβαθρο που διαμορφώνεται σε σχέση με το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο κάθε περιόδου. Επίσης στοχεύει στην αξιοποίηση διδακτικών σεναρίων σχετικών με τις περιόδους που εξετάζονται.

Στόχοι του μαθήματος

- Να αναγνωρίσουμε κριτικά τις πολλαπλές και διαφορετικές ιστοριογραφικές και τις διαφορετικές οπτικές της διδακτικής της Ιστορίας,
- Να γνωρίσουμε βασικά ζητήματα της Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας και να προβληματιστούμε σχετικά με την έννοια της διαδικασίας δημιουργίας, διαμόρφωσης και μετεξέλιξης του Ελληνικού κράτους μέχρι τις αρχές του 21^{ου} αιώνα,
- Να εξοικειωθούμε με τη χωροχρονική τοποθέτηση και τον συσχετισμό γεγονότων και εξελίξεων σε σχέση με το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο κάθε περιόδου,
- Να διερευνήσουμε πρωτογενείς και δευτερογενείς ιστορικές πηγές και να παράγουν ιστορικά επιχειρήματα με τα οποία να εξηγούν τις αιτίες των πολιτικών γεγονότων, τα αποτελέσματά τους και τις μακροπρόθεσμες συνέπειές τους,
- Να αναπτύξουμε ικανότητες σχεδιασμού και παρουσίασης μικρής κλίμακας έρευνας μέσα από ατομικές/ομαδικές εργασίες.

Μέθοδος εξέτασης /Αξιολόγηση του μαθήματος

- Συνολική παρουσία-συμμετοχή στο μάθημα και στις απλές πρακτικές ασκήσεις που θα γίνονται κατά την ώρα της παράδοσης,
- Γραπτές εξετάσεις (70%)
- Γραπτή εργασία (20%)
- Παρουσίαση (10%)

Η Ιστορία ως επιστημονικό αντικείμενο στη διαχρονία

Ορισμός της Ιστορίας. Από την Ιστορία στις ιστορίες. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις. Η ιστορική γνώση και οι ιδιαιτερότητές της. Δομή της ιστορικής γνώσης. Ορισμοί, εννοιολόγηση: Ιστορική αφήγηση, ιστορική κατανόηση/εξήγηση, ιστορικές έννοιες, ιστορικοί χρόνοι, ιστορική σκέψη, ιστορική συνείδηση. Έρευνα, Περιοδικά και εκδόσεις.

Αξιοποίηση ιστορικών πηγών

α. Το ιστορικό ερώτημα στο μάθημα της Ιστορίας β. Είδη ιστορικών πηγών. Πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές στην Ιστορία.

Αξιοποίηση ποικίλων ιστορικών πηγών για την απόκτηση ιστορικών δεξιοτήτων: (αρχαιολογικά κατάλοιπα του παρελθόντος, γραπτές πηγές πρωτογενείς και δευτερογενείς, χάρτες, στατιστικά στοιχεία, φωτογραφίες, ντοκιμαντέρ, προφορικές μαρτυρίες κ.ά.). Δυνατότητες και περιορισμοί των ιστορικών πηγών. Η χρήση πρωτογενών και δευτερογενών, υλικών και άυλων ιστορικών πηγών με στόχο την απάντηση των ιστορικών ερωτημάτων. γ. Η εκφορά ιστορικού λόγου.

Ιστορική εκπαίδευση, διδακτική της Ιστορίας

Παραδοσιακές, Μοντέρνες και Μεταμοντέρνες προσεγγίσεις στην διδακτική της Ιστορίας σε σχέση με την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης των μαθητών. Έρευνα, Περιοδικά και εκδόσεις. Σύγχρονες προσεγγίσεις για τη διδακτική της Ιστορίας: «επιστημονική προσέγγιση» (disciplinary approach). **Ανάλυση βασικών εννοιών με στόχο την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης: Έννοιες πρώτου και έννοιες δευτέρου βαθμού (χρόνος, ιστορική σημαντικότητα, αλλαγή και συνέχεια, αίτια και συνέπειες, πολυπρισματικότητα, ηθική διάσταση της Ιστορίας).**

Παιδαγωγικό πλαίσιο:

- Προσαρμογή του μαθήματος της Ιστορίας στη σχολική τάξη σε σχέση με εποικοδομητικές και ομαδοσυνεργατικές μεθόδους διδασκαλίας που στοχεύουν να αναπτύξουν τις ιδιαίτερες μαθησιακές ικανότητες των μαθητών. Παραδείγματα διδακτικών σεναρίων που επικεντρώνονται σε συγκρουσιακά θέματα.

Προγράμματα σπουδών Ιστορίας και σχολικά εγχειρίδια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Δυνατότητες και περιορισμοί. Η ιστορία στο πρόγραμμα σπουδών για το νηπιαγωγείο. Τα νέα προγράμματα σπουδών Ιστορίας για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αντίστοιχα αναλυτικά προγράμματα σε χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, Κύπρος κ.ά).

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας

- Η οργάνωση του οθωμανικού κράτους και των ελληνορθόδοξων κοινοτήτων (τιμαριωτικό σύστημα, απονομή δικαιοσύνης, κοινότητες, εκπαίδευση). Καθημερινή ζωή επί Τουρκοκρατίας (θρησκευτικοί θεσμοί, εξισλαμισμός, παιδομάζωμα). Γραικοί-Ρωμιοί-Έλληνες. Αρματολοί και Κλέφτες, Φαναριώτες. Στο μάθημα αυτό οι φοιτητές/ φοιτήτριες θα μελετήσουν υλικά και άυλα τεκμήρια της Τουρκικής παρουσίας στις αντίστοιχες περιοχές σήμερα (θρήσκευμα, ιδιώματα, τοπωνύμια, αρχιτεκτονική, μουσική κλπ.)

Η Ελληνική Επανάσταση

- **Ευρωπαϊκός και Νεοελληνικός Διαφωτισμός.** Η ταυτότητα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού (χώροι προέλευσης και βασικοί εκπρόσωποι). Ένταξή του στο ευρύτερο Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο ιστορικό πλαίσιο (Αμερικανική Επανάσταση - Γαλλική Επανάσταση).
- **Η Ελληνική Επανάσταση του 1821** (αίτια, κίνητρα και οπτικές αντιπάλων): Ένταξη του ιστορικού γεγονότος στο ευρύτερο Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο ιστορικό πλαίσιο (Συνέδριο Βιέννης και Παλινόρθωση). Βασικοί σταθμοί του πολιτικού λόγου και επαναστατική ιδεολογία. Τα ερωτήματα της ιστοριογραφίας αναφορικά με την επανάσταση.

Ίδρυση του Νεοελληνικού κράτους:

- Ίδρυση του Νεοελληνικού κράτους: Καποδίστριας, Όθωνας, οι Βαυαροί και οι Έλληνες, Συντάγματα (1844-1864). Τρικούπης και Δηλιγιάννης. Μεγάλη ιδέα και εδαφική επέκταση της Ελλάδας: οι διαφορετικές εκδοχές της «Μεγάλης Ιδέας». Το Ανατολικό ζήτημα. Η ελληνική κοινωνία στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20ου αιώνα: αγρότες, έμποροι, παροικιακός ελληνισμός. Αγροτική μεταρρύθμιση 1871. Ο εκσυγχρονισμός στην Ελλάδα. Ένταξη των ιστορικών γεγονότων στο ευρύτερο Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο ιστορικό πλαίσιο: Αποικιοκρατία 1870-1914. Βενιζέλος.

Βαλκανικοί εθνικισμοί και βαλκανικά έθνη-κράτη

- Τα Βαλκάνια. Βενιζέλος. Βαλκανικοί πόλεμοι.
- Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος
- Μικρασιατική καταστροφή

Η καθημερινή ζωή στο μεσοπόλεμο. Οι ιδεολογίες στο μεσοπόλεμο.

- Η ελληνική εθνική ιδεολογία στις αρχές του 20ο αιώνα: η εγκατάλειψη της Μεγάλης Ιδέας, οι «ώριμες» προσπάθειες αλυτρωτισμού, η πραγμάτωση της «Μεγάλης Ελλάδας», η κρίση εθνικής ολοκλήρωσης.
- Η κρίση του 1929 οι επιπτώσεις της κρίσης στην Ευρώπη. Ο φασισμός στην Ιταλία, ο ναζισμός στη Γερμανία, ο Φρανκισμός στην Ισπανία και η δικτατορία του Μεταξά.

Ο Β' παγκόσμιος πόλεμος, αντίσταση και εμφύλιος πόλεμος

- **Η Ελλάδα στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο**, Κατοχή, το Ολοκαύτωμα και οι Έλληνες Εβραίοι. Η διαίρεση του κόσμου, ο Ψυχρός Πόλεμος και οι συνέπειες για την Ελλάδα. Ο εμφύλιος πόλεμος: αντικρουόμενες ιδεολογίες. Ο στρατός, οι παρακρατικές οργανώσεις, το παλάτι, η κυβέρνηση και οι διακριτοί τους ρόλοι για τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η καθημερινή ζωή μεταπολεμικά στις δεκαετίες 50 και 60 μέχρι το 1967.

Η περίοδος της δικτατορίας. Το Κυπριακό ζήτημα. Η Ελλάδα την περίοδο 1975-2000.

Η μεταπολίτευση και η εδραίωση της δημοκρατίας. Οι αλλαγές στην καθημερινή ζωή με την μεταπολίτευση. Σύνδεση με το ευρύτερο Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο ιστορικό πλαίσιο: Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Υπερεθνικοί θεσμοί και παγκοσμιοποίηση.

Η Ελλάδα την περίοδο 2000-2020.

- Οι σύγχρονες κρίσεις: Κρίση στα Βαλκάνια, το Μακεδονικό ζήτημα, οικονομική ανισότητα και οικονομική κρίση, προσφυγικό ζήτημα, πολιτισμικές συγκρούσεις. Αντικρουόμενες απόψεις ιστορικών. Συζήτηση.

Ιστορική μνήμη, ιστορική συνείδηση και συγκρουσιακά θέματα

- Εθνικοί επέτειοι, γιορτές, διαχείριση της μνήμης και των συγκρουσιακών θεμάτων από τη σκοπιά της διδακτικής της Ιστορίας. Στο μάθημα αυτό προσεγγίζονται επίμαχα ζητήματα της σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας όπως για παράδειγμα η Μικρασιατική Καταστροφή και ο ελληνικός Εμφύλιος πόλεμος, το τραύμα του ναζισμού και του Ολοκαυτώματος των Ελλήνων Εβραίων κ.ά.

Μάθημα 1^ο: Ορισμός της Ιστορίας.

Τι σημαίνει ιστορία;

Οίδα= γνωρίζω, ιστορία= γνώση

Ελληνιστική περίοδος: αποκτά την ειδική σημασία της γνώσης του παρελθόντος

Τουρκοκρατία: ιστορώ= αγιογραφώ

Ο όρος εμφανίζεται με πολλαπλά νοήματα

Οι περισσότεροι όροι συγκλίνουν στο ότι ιστορία είναι:

- Η έρευνα για τις πράξεις των ανθρώπων στο παρελθόν
- Το αντικείμενο της έρευνας
- Η αφήγηση και το αφήγημα
- Γνώση που έχουμε για το παρελθόν σε σχέση με τις πηγές που αξιοποιούμε

Ρεπούση, 2004. Μαθήματα Ιστορίας. Μεταίχμιο.

- ιστορία** η [istoría] O25 : **I1.** η γνώση των συμβάντων του παρελθόντος, που σχετίζονται με την εξέλιξη της ανθρωπότητας (ή μιας κοινωνικής ομάδας, μιας ανθρώπινης δραστηριότητας) και που είναι ή κρίνονται αξιωματικώς: αυτά τα ίδια τα συμβάντα: *Γενική / παγκόσμια ~. Η ~ ενός έθνους / ενός λαού / μιας περιόδου / μιας εποχής. Η ~ του ελληνικού έθνους. Η ~ της αρχαίας Ελλάδας. Μεσαιωνική ~. Πολιτική / κοινωνική / οικονομική ~. ~ της Φιλοσοφίας / της Τέχνης / των θρησκευμάτων. || Ιερά ~. 2.* η επιστημονική μελέτη μιας εξέλιξης, ενός παρελθόντος· αυτή η ίδια η εξέλιξη: *Η ~ της γης. 3.* το σύνολο των γνώσεων που αναφέρονται στο παρελθόν και στην εξέλιξη της ανθρωπότητας· η επιστήμη και η μέθοδος που μας επιτρέπει να αποκτήσουμε αυτές τις γνώσεις· η εξέλιξη του ανθρώπου ως αντικείμενο μελέτης: *Πηγές / ντοκουμέντα / μέθοδοι της ιστορίας. Καθηγητής της ιστορίας. 4.* όλα όσα διατηρούνται, στη μνήμη των ανθρώπων, επειδή κρίνονται αξιόλογα: *Το όνομά του θα μείνει στην ~. ΦΡ γράφω ~, για κπ. που τον θυμούνται οι μεταγενέστεροι λόγω του αξιόλογου έργου του. κάποιος ή κτ. παίρνει τη θέση* του στην ~. 5.* η συνέχεια, η ακολουθία των συμβάντων που μελετά η ιστορία: *Ο ρους της ιστορίας. Περίοδοι της ιστορίας. 6.* (σε αντιδιαστολή προς την προϊστορία) η χρονική περίοδος από την εποχή από την οποία υπάρχουν οι πρώτες γραπτές μαρτυρίες. **7.** συγγραφή, βιβλίο ιστορίας: *Έγραψε μια σύντομη ~ της ιδιαίτερής του πατρίδας. Αγόρασα μια ~ της Ελλάδας. 8.* (ειδ.) *Φυσική Ιστορία*, όρος που χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για τις φυσιογνωστικές επιστήμες (ζωολογία, φυτολογία, ορυκτολογία κτλ.). **II1.** αφήγηση πραγματικών ή φανταστικών συμβάντων: *Διηγούμαι μια ~. Αληθινή / πραγματική ~. Φανταστική ~. (πρβ. μύθος, παραμύθι). 2.* γεγονός, υπόθεση, ζήτημα: *Αυτή η ~ δε με ενδιαφέρει καθόλου. || (συνήθ. πληθ.) πολύπλοκη υπόθεση, ενοχλητική, δυσάρεστη: Είχα κάτι ιστορίες. Ανοίγω ιστορίες, δημιουργώ ζητήματα, προβλήματα. ιστοριούλα* η ΥΠΟΚΟΡ στη σημ. II, απλή και σύντομη αφήγηση συμβάντος. [λογ.: I: αρχ. *ιστορία* `αναζήτηση, έρευνα, επιστήμη, διήγηση, ιστορία´ II: σημδ. γαλλ. *histoire, histories* (στη νέα σημ.) < λατ. *historia* < αρχ. *ιστορία· ιστορί(α) -ούλα*]

https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=ιστορία&dq=

Ποιο είναι το αντικείμενο της ιστορίας;

Οι άνθρωποι, οι σκέψεις, οι πράξεις, οι σχέσεις, οι νοοτροπίες, η ιδεολογία, τα γεγονότα, οι θεσμοί, η καθημερινή ζωή, η εκπαίδευση, οι συνήθειες κ.ο.κ.

Ποιο το υποκείμενο της ιστορίας;

- Οι άνθρωποι ως συλλογική μνήμη
- Οι ιστορικοί: επιστήμη, σπουδές

Ρεπούση, 2004. Μαθήματα Ιστορίας

Περιεχόμενο μαθήματος

- **Από την Ιστορία στις ιστορίες.** Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις. Η ιστορική γνώση και οι ιδιαιτερότητές της. Δομή της ιστορικής γνώσης. Ορισμοί, εννοιολόγηση: Ιστορική αφήγηση, ιστορική κατανόηση/εξήγηση, ιστορικές έννοιες, ιστορική σκέψη, ιστορική συνείδηση. Αξιοποίηση ιστορικών πηγών α. Το ιστορικό ερώτημα στο μάθημα της Ιστορίας β. Είδη ιστορικών πηγών. Πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές στην Ιστορία. Αξιοποίηση ποικίλων ιστορικών πηγών για την απόκτηση ιστορικών δεξιοτήτων: (αρχαιολογικά κατάλοιπα του παρελθόντος, γραπτές πηγές πρωτογενείς και δευτερογενείς, χάρτες, στατιστικά στοιχεία, φωτογραφίες, ντοκιμαντέρ, προφορικές μαρτυρίες κ.ά.). Δυνατότητες και περιορισμοί των ιστορικών πηγών. Η χρήση πρωτογενών και δευτερογενών, υλικών και άυλων ιστορικών πηγών με στόχο την απάντηση των ιστορικών ερωτημάτων. γ. Η εκφορά ιστορικού λόγου.

Προϋποθέσεις της ιστορικής μελέτης που πρέπει να λάβουμε υπόψη

- Η Ιστορία είναι κοινωνικοπολιτισμικά καθορισμένη
- Η ματιά μας είναι υποκειμενική
- Κάθε εποχή θέτει τα δικά της ερωτήματα
- Δεν υπάρχει ντετερμινισμός (ότι πάντα φτάνουμε στο ίδιο αποτέλεσμα)
- Πάντα πρέπει να διατυπώνεται μια υπόθεση εργασίας
- Γενικεύσεις
- Οπτική γωνία
- Ιστορική κατανόηση/ εξήγηση αρθρώνοντας ιστορικό λόγο

Από την Ιστορία στις ιστορίες

«Κάθε ιστοριογραφικό παράδειγμα συγκροτείται σε σχέση με τα ακαδημαϊκά και ιστορικά του συμφραζόμενα και πραγματώνεται σε συγκεκριμένα ιστοριογραφικά έργα, τα οποία με τη σειρά τους διαμορφώνουν διαφορετικούς ορίζοντες προσδοκιών στην εθνική κοινότητα, τον κρατικό μηχανισμό, τις κοινωνικές τάξεις, τις ομάδες και τα άτομα. Αυτό σημαίνει ότι τόσο η ακαδημαϊκή ιστοριογραφία όσο και οι παράλληλες εκδοχές του ιστορικού λόγου διαμεσολαβούνται και αποτελούν νοηματοδοτικές πρακτικές, που αποσκοπούν στην εκ των πραγμάτων επιλεκτική ανασυγκρότηση του παρελθόντος μέσα από το συνεχώς διαφοροποιούμενο πρίσμα του εκάστοτε παρόντος. Το γεγονός αυτό συνηγορεί υπέρ της πολλαπλότητας των ιστορικών ερμηνειών και της κατασκευαστικής διάστασης του ιστορικού λόγου, ο οποίος απηχεί, αλλά και συγκροτεί, συγχρόνως, τις πολιτισμικές ταυτότητες.»

Κόκκινος, Γ. (1998). Από την Ιστορία στις ιστορίες: Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της Ιστορίας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

«Η ιδέα της ιστορίας που έχουμε σήμερα, αν και δεν είναι ενιαία, έχει ένα κοινό υπόβαθρο: ότι οι άνθρωποι δημιουργούν το μέλλον τους, ότι οι σημερινές καταστάσεις είναι αποτέλεσμα των χθесινών αποφάσεων, όπως το αύριο θα είναι αποτέλεσμα των σημερινών επιλογών, παρότι το μέλλον δεν μπορεί να προβλεφθεί. Όταν λέμε 'η σημερινή κοινωνία είναι προϊόν της ιστορίας της' εννοούμε ακριβώς αυτό: είναι προϊόν των πράξεων, των περιορισμών ή των επιλογών των προγενέστερων. Τούτη η ιδέα της αυτονομίας και της αλληλεξάρτησης είναι σήμερα κοινή. Αλλά διαφέρει πολύ από τη θεολογική ιδέα προκαθορισμού. Επομένως, μιλώντας για τη διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης, μιλάμε για τη συγκρότηση της σύγχρονης εγκόσμιας σκέψης. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να έχει αφετηρία παρά τα σημερινά ερωτήματα και τις σημερινές αντιλήψεις»

Λιάκος, Α. (2011). Αποκάλυψη, Ουτοπία και Ιστορία. Οι μεταμορφώσεις της ιστορικής συνείδησης, Αθήνα: Πόλις, (σελ.29).

Η Ιστορία είναι κοινωνικά νοηματοδοτούμενη με βάση τα προβλήματα και τα ερωτήματα των ανθρώπων στο παρόν.

“Πρώτα από όλα, τα ερωτήματα στο παρόν εκκινούν από τις αλλαγές που βιώνουν οι άνθρωποι σήμερα, αλλαγές που τους φέρνουν αντιμέτωπους με διλήμματα σχετικά με την κατανόηση των παρελθοντικών καταστάσεων σε σχέση με σύγχρονες πράξεις, συμπεριφορές και τρόπους σκέψης (Levesque, 2008:6). Ενδεικτικά το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης (Κόκκινος, 2008:24. Αδάμου-Ράση, 2008:467), το φαινόμενο της μετανάστευσης και της πολυπολιτισμικότητας (Νάκου, 2009:88-89. Κόκκινος, Γατσωτής, 2010:16) αποτελούν κάποιες από τις αλλαγές που είναι στο επίκεντρο ενδιαφέροντος της σύγχρονης εποχής αλλά και της ιστορικής κοινότητας σήμερα (Levesque, 2008:7).”

Κουσερή Γεωργία, 2019, Ιστορική σκέψη, σχολείο και μουσείο. Επίκεντρο.

«Τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν στην Ελλάδα οι διαμάχες για την ιστορία. Μερικές έχουν να κάνουν με τα εγχειρίδια της ιστορίας, όπως η πρόσφατη για το βιβλίο της ΣΤ΄ Δημοτικού. Άλλες με συγκεκριμένα θέματα όπως ο Εμφύλιος πόλεμος και η μνήμη του, το σχηματισμό του έθνους, ή την αναγνώριση της Μικρασιατικής Καταστροφής ως γενοκτονίας. Μερικές φορές οι κρίσεις αυτές προκαλούνται από πολιτικά ζητήματα, όπως η διαμάχη για τις 'ταυτότητες' ή για το όνομα της Μακεδονίας, αν θα έπρεπε ή όχι να καούν οι 'φάκελοι' φρονημάτων κλπ. Υπάρχουν στο υπόστρωμα κρίσεων όπως το Κυπριακό και οι ελληνοτουρκικές διαφορές.»

(Λιάκος, 2007. Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία; Αθήνα: Πόλις σελ.11)

Ιστοριογραφία

- Η γραφή της Ιστορίας
- Η μελέτη της ιστορίας της ιστοριογραφίας (ζητήματα μεθόδου και θεωριών, ρόλος των επιστημονικών ομάδων)

Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις

Οι πρώτες ιστορικές εγγραφές στην αρχαιότητα

(Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφών)

- 5^{ος} Αιώνας η έννοια του χρόνου ως κυκλική επαναλαμβανόμενη κίνηση, διάγνωση αιτιότητας και αλληλουχίας
- Αντικειμενικότητα, γνώση παρελθόντος για την κατανόηση του παρόντος

Ρώμη: ρητορική μέθοδος

Χριστιανισμός: παρελθόν μέσα από την Παλαιά Διαθήκη

Ουμανισμός : αλλαγή στις μεθόδους εργασίας και την αξιοποίηση των ιστορικών πηγών/ αναζητούν την αντικειμενική αλήθεια

Φιλοσοφία και ιστορία: ιστοριογραφία του διαφωτισμού (συγκέντρωση, ταξινόμηση πηγών και ιστορία του ανθρώπινου είδους)

Θετικισμός: Εθνικισμός (οικονομία βιομηχανικού καπιταλισμού και αστικού φιλελευθερισμού όπου οι ιστορικοί αναζητούν το σπουδαίο παρελθόν του έθνους τους)= προσπαθεί να θέσει κανόνες έρευνας και μελέτης, την κριτική των επίσημων πηγών

Λέοπολντ φον Ράνκε = κατανόηση πρωτογενών πηγών για να ξεπεραστεί η ιδεολογική περιχαράκωση και ο υποκειμενισμός των ιστορικών.

Αντίδραση από τον Μαρξισμό

Νεωτερικότητα της ιστορίας: αναγνωρίζεται ως επιστήμη με μεθόδους για αυτό επιτρέπεται η μαθητεία σε αυτήν

Αρχές 20^{ου} αιώνα (κοινωνική και πολιτισμική ιστορία)

Σχολή Annales (Μπρωντέλ, Λυσιέν Φεβρ, Μάρκ Μπλοκ)

Αγγλική Μαρξιστική Σχολή (Χομπσμπάουμ) 1947-1956

Νέες προσεγγίσεις 1970 & εξής (επιστροφή γεγονότος, αφήγησης, βιογραφίας, πολιτικής ιστορίας, νέα αντικείμενα)

Ποσοτική Ιστορία

Τέλη 20^{ου} Πτώση υπαρκτού σοσιαλισμού

Ιστορία από τα κάτω (ταυτότητες, κουλτούρα)

Σήμερα η Ιστορία ασχολείται με όψεις της ζωής μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού.

Ορισμοί- εννοιολόγηση

- Η ιστορική γνώση και οι ιδιαιτερότητές της. Δομή της ιστορικής γνώσης: Ιστορικός χρόνος, Ιστορική αφήγηση, ιστορική κατανόηση/εξήγηση, ιστορικές έννοιες, ιστορική σκέψη, ιστορική συνείδηση, ιστορικό ερώτημα, ιστορικές πηγές.

Χρόνος

- Χρόνος: βασική έννοια της Ιστορίας
- Μυθικός, Μετρήσιμος, Ιστορικός (υποκειμενική εμπειρία), Κυκλικός, Εσχατολογικός (με βάση τη γέννηση του Χριστού)
- Διάρκειες Μπρωντέλ (Μεγάλη, Μέση, Μακρά διάρκεια)
- Περιοδολόγηση (περιοδολογώ= βάζω τάξη στο χάος του χρόνου) χωρισμός της Ιστορίας σε ενότητες με ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά (συνέπειες και τομές)
- Χρονολόγηση: η τοποθέτηση στο χρόνο αναδεικνύει την αιτιακή σχέση
- Ιστορικότητα: Τα πράγματα έχουν ιστορία δεν ήταν πάντα έτσι, άλλαξαν μέσα στο χρόνο
- Χώρος (Ιστορική Γεωγραφία, Ιστορική δημογραφία, Οικο-ιστορία)

- Ιστορικό γεγονός: αυτό που έγινε στο παρελθόν-διεύρυνση του όρου (ήθη, έθιμα, τρόπος ζωής)
- Ιστορική πληροφορία και ιστορικό πεδίο
- Ιστορικές πηγές και διεύρυνσή τους
- Ιστορική κουλτούρα: συναισθηματική σχέση με το παρελθόν
- Ιστορική συνείδηση: η διάχυση της ιστορικής κουλτούρας και η πρόσληψή της στο δημόσιο χώρο
- Ιστορική γνώση: Αυτενέργεια μελέτης, συγκρότησης και έκφρασης ιστορικού λόγου

Μορφές : Δημόσια Ιστορία (έκφραση ταυτότητας)/ Αρχαιογνωστική/
Ιστοριοδιφική

Μνήμη και Ιστορία

- Ατομική μνήμη (ανασυγκρότηση της ιστορίας ζωής)
- Συλλογική μνήμη (ατομική διαδρομή ως μέλη μιας ομάδας και επηρεάζεται από το κοινωνικό σύνολο στο οποίο εντάσσεται)
- Ιστορική μνήμη: όσα θυμάται μια κοινότητα άσχετα εάν τα έχουν ζήσει όλοι
- Τόποι μνήμης: (μουσεία, μνημεία, αρχεία δηλ. ό,τι έχει συμβολικό χαρακτήρα για την κοινότητα)
- Νορά: οι τόποι μνήμης ανταποκρίνονται σε μια επιλεκτική και αναλλοίωτη εκδοχή του παρελθόντος (Αγάλματα= συγκεκριμένη εικόνα)
- Η μνήμη είναι η πρώτη ύλη της Ιστορίας, λειτουργεί ασυνείδητα και αλληλοσυμπληρώνονται (μνήμη- προφορική ιστορία- μνήμη)

Ιστορική αφήγηση

Η ιστορική αφήγηση εστιάζει στο πώς τα σημαντικά γεγονότα σημάδεψαν τις προσωπικές ιστορίες των ανθρώπων. Η ιστορία σήμερα διαπραγματεύεται ποικίλες ιστορικές αφηγήσεις, όπως *“ιστορία από τα κάτω, τοπική ιστορία, προφορική ιστορία, προσωπική και οικογενειακή ιστορία, κοινωνικό φύλο και ιστορία”* (Ρεπούση, 2004:281-282).

Ιστορική αφήγηση και λογοτεχνική αφήγηση

- Οι ιστορικές αφηγήσεις έχουν μια διαφορετική φιλοσοφία, μεθοδολογία και πρακτική στη δημιουργία τους από τις αφηγήσεις με ποιητική χρήση της γλώσσας. Σύμφωνα με τον Πολίτη (2000):

“Η ιστορική αφήγηση είναι εξιστόρηση γεγονότων του παρελθόντος. [...] Πρωτοτυπική περίπτωση ιστορικής αφήγησης αποτελεί η έκθεση γεγονότων στην ιστοριογραφία (ή η χρονογραφία), που χρησιμοποιούν την αφήγηση, για να ανασυστήσουν επιλεκτικά αλλά πειστικά, τον κόσμο του παρελθόντος. Η ρεαλιστική αφήγηση διαφέρει από την ιστορική ως προς τον χρόνο των συμβάντων και την τεκμηρίωσή τους. Εξιστορούνται σύγχρονα του αφηγητή γεγονότα, γι' αυτό και οι απαιτήσεις που ενδεχομένως έχει ο αναγνώστης/ ακροατής για την τεκμηρίωσή τους είναι μεγαλύτερες. Ο ασύλληπτος όγκος των μικρών και μεγάλων "ιστοριών" που καθημερινά ανταλλάσσονται μεταξύ γνωστών και φίλων αποτελεί την πλέον αντιπροσωπευτική περίπτωση ρεαλιστικής αφήγησης αλλά και την πρώτη ύλη κάθε άλλης μορφής αφήγησης.”

http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/discourse/2_1_3/index.html

Ιστορική κατανόηση/ εξήγηση

Σύμφωνα με τις απόψεις του Shemilt (1980), οι μαθητές εισάγονται στην ιστορική προσέγγιση του παρελθόντος όταν επεξεργάζονται διαφορετικά είδη πηγών και πολύ σημαντική για τη διαδικασία αυτή είναι η έννοια της «ιστορικής κατανόησης» (historical explanation). Η «ιστορική κατανόηση», σύμφωνα με τον Shemilt, επιτυγχάνεται μέσω της ιστορικής εξήγησης, η οποία με τη σειρά της προκύπτει μέσα από διαδικασίες «αιτιώδους ανάλυσης και σκιαγράφησης των κινήτρων» (Shemilt, 1980: 5), που ανιχνεύουν το ιστορικό πλαίσιο της περιόδου στην οποία εντάσσονται τα ιστορικά φαινόμενα. Το παρελθόν διερευνάται χρησιμοποιώντας ως βασικά εργαλεία τις «δευτέρου βαθμού ή επιστημονικές έννοιες» (ο χρόνος, η αιτία και η συνέπεια, η αλλαγή και η συνέχεια, οι ιστορικές πηγές και οι αναφορές, η ιστορική σημαντικότητα και η ιστορική ενσυναίσθηση) (Shemilt, 2011: 98).

Κουσερή Γ., 2015

Ιστορική σκέψη

- Πώς νοηματοδοτείται η ιστορική σκέψη;

Κοινό τόπο στις διαφορετικές προσεγγίσεις που παρουσιάζονται στην ιστορική έρευνα τις τελευταίες δεκαετίες είναι το στοιχείο ότι η ιστορική σκέψη χαρακτηρίζεται ως μια σύνθετη διανοητική διεργασία κατανόησης του παρελθόντος με βάση τη μελέτη των ιστορικών πηγών (Νάκου 2000) και νοείται σε δύο επίπεδα, όπως ακριβώς και η ίδια η Ιστορία: «στην ανάπτυξη της γνώσης ιστορικού περιεχομένου για το παρελθόν» και «στην ανάπτυξη επιστημονικής γνώσης των μαθητών και των μαθητριών, στην κατανόηση του πώς να μαθαίνουμε για το παρελθόν, των μορφών και των περιορισμών της ιστορικής γνώσης» (Charman, Περικλέους, Υακίνθου & Celal, 2012, σ. 17).

Κουσερή Γ., 2019, Ιστορική σκέψη, σχολείο και μουσείο. Επίκεντρο.

«Συγκεκριμένα, το να σκέφτεται κάποιος ιστορικά σημαίνει ότι κάνει επιστημονική χρήση βασικών πληροφοριών και 'ουσιαστικών' εννοιών σε σχέση με ανοικτά ιστορικά ερωτήματα και υποθέσεις που ανακύπτουν από τις διαθέσιμες ιστορικές μαρτυρίες τις οποίες μελετά (Van Drie & Van Boxtel, 2008· Vansledright, 2011· Ashby, 2011, 2017). Επιπλέον, η ιστορική σκέψη εκφράζεται μέσα από τη διαδικασία κατανόησης, ανάλυσης και αξιολόγησης ιστορικών μαρτυριών (Lee, 2011) «αντικρουόμενης οπτικής και διαφορετικής μορφής» (Ρεπούση, 2004, σ. 244). Κατά τη διαδικασία προσέγγισης του παρελθόντος, εκφράζονται ερμηνευτικοί συλλογισμοί στη βάση χρήσης 'διαδικαστικών εννοιών' (Levesque, 2008· Vansledright, 2011· Lee, 2011), όπως για παράδειγμα της έννοιας της αιτιότητας, της αλλαγής, της ενσυναίσθησης κ.λπ. για την κατανόηση του αντίστοιχου ιστορικού πλαισίου των μαρτυριών.»

Κουσερή Γ., 2019, Ιστορική σκέψη, σχολείο και μουσείο

Η ιστορική σκέψη είναι ένας σύνθετος όρος (Νάκου, 2000α). Βασικό εργαλείο της ιστορικής σκέψης θεωρούνται οι ιστορικές «έννοιες». Η αγγλική ερευνητική ομάδα της ιστορικής εκπαίδευσης (Lee & Ashby, 2000· Lee, 2005) έκανε τον διαχωρισμό μεταξύ των πρώτου και δευτέρου βαθμού εννοιών (ουσιαστική και διαδικαστική γνώση), η γνώση των οποίων μπορεί να βοηθήσει την έκφραση της ιστορικής σκέψης. Μεταξύ των εννοιών πρώτου και δευτέρου βαθμού παρατηρούνται διαφορές.

Κουσερή Γ., 2019, Ιστορική σκέψη, σχολείο και μουσείο

- Οι έννοιες πρώτου βαθμού [first order concepts] ή έννοιες περιεχομένου [substantive concepts] αφορούν το τι είναι σχετικό με την Ιστορία, δηλαδή, ονόματα παρά έννοιες (Lee, 2004a· Counsell, 2017b). Από την άλλη, οι έννοιες «δευτέρου βαθμού ή διαδικαστικές έννοιες» [second order or procedural concepts], «δομούν» και εξηγούν τα γεγονότα κατά τη διαδικασία της ιστορικής διερεύνησης του παρελθόντος (Lee, 2005· Levesque, 2008· Lee, 2011· Charman 2011b, 2016c). Οι δευτέρου βαθμού ή επιστημονικές έννοιες [disciplinary concepts], οι οποίες «μας παρέχουν τη δυνατότητα να κατανοήσουμε τη φύση και το επίπεδο της ιστορικής γνώσης [...] μας δίνουν τη δυνατότητα να αξιολογήσουμε και να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη γνώση» (Asbby & Edwards, 2010, σ. 34).
Κουσερή Γ., 2019, Ιστορική σκέψη, σχολείο και μουσείο

Επομένως, βασικά εργαλεία της ιστορικής σκέψης είναι οι δευτέρου βαθμού ή οι επιστημονικές έννοιες, οι οποίες οδηγούν στην ανάπτυξη των ερμηνευτικών ισχυρισμών και κατά συνέπεια στην έκφραση της ιστορικής σκέψης (Lee, 2004a· Carretero & Lee, 2014). Χωρίς αυτές τις έννοιες δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τον τρόπο που δημιουργείται η Ιστορία (Levesque, 2008), «πώς αντιδρούν οι άνθρωποι στον χρόνο και τον χώρο» αλλά και πώς δομούνται οι ιστορικές αφηγήσεις και ερμηνείες (Ashby, Lee & Shemilt, 2005, σ. 80). Για αυτό και σύμφωνα με τον Shemilt οι «δευτέρου βαθμού έννοιες» στην ουσία είναι «οι κανόνες και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουμε τι έχουμε δικαίωμα να ισχυριστούμε για το παρελθόν, πώς κατασκευάζουμε τις ιστορικές αφηγήσεις και πώς ερμηνεύουμε αυτά που συνέβησαν» (2010, όπ. αναφ. στο Charman κ. συν., 2012, σ. 23).

Κουσερή Γ., 2019, Ιστορική σκέψη, σχολείο και μουσείο

Ιστορική συνείδηση

Η θεωρία του Rüsen (2005, 2007) για την ιστορική συνείδηση στηρίζεται στο πώς προσανατολίζεται η ανθρώπινη ζωή στον χρόνο. Ο Rüsen (2005, σ.133) συνδέει την κατανόηση της Ιστορίας με την έννοια του προσανατολισμού στον χρόνο διαχωρίζοντάς την από τη 'lebenspraxis' [την πρακτική της ζωής] και αναφέρεται σε τέσσερις τύπους ιστορικής νοηματοδότησης: την «παραδοσιακή», την «παραδειγματική», την «κριτική», τη «γενετική» νοηματοδότηση. Η βιωμένη εμπειρία του χρόνου ως χρονική μεταβολή οδηγεί στον προσανατολισμό της δράσης των ατόμων σε σχέση με το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον. Η επεξεργασία αυτής της εμπειρίας οδηγεί στη δημιουργία της ιστορικής αφήγησης, η οποία αποτυπώνει την εμπειρία του χρόνου όχι ως καταγραφή αλλά ως επικοινωνία με το παρελθόν στο παρόν και επομένως, το «πρακτικό παρελθόν» τροφοδοτεί το «ιστορικό παρελθόν» και αντίστροφα (ό.π. 2007, σ. 174). Μάλιστα τα πολλαπλά επίπεδα του χρόνου κατανοούνται διαφορετικά σε σχέση με τα διαφορετικά διαπολιτισμικά πλαίσια (Rüsen, 2002, 2007).

Αξιοποίηση πηγών

Α. Η έννοια του ιστορικού ερωτήματος

- Σημείο εκκίνησης για την ιστορική διερεύνηση αποτελεί η διατύπωση ιστορικών ερωτημάτων σε σχέση με τις ιστορικές μαρτυρίες που μελετά ο ιστορικός (Νάκου, 2000).
- Σύμφωνα με την Ρεπούση υπάρχουν 3 είδη ερωτημάτων: το ανοικτό, το καθοδηγούμενο, το δεδομένο ερώτημα (2004:298). Το ανοικτό ερώτημα εστιάζει σε ιστορικές αναζητήσεις λαμβάνοντας υπόψη ένα πλαίσιο πηγών από τις οποίες θα αντληθούν οι πληροφορίες. Το καθοδηγούμενο ερώτημα (ερώτημα και υποερωτήματα) διατυπώνεται συνήθως από τους εκπαιδευτικούς για την ολική πραγμάτευση ενός θέματος. Το δεδομένο ιστορικό ερώτημα λειτουργεί ως «οργανωτικός ιστός» για την ιστορική μάθηση σε πολλά ευρωπαϊκά σχολικά εγχειρίδια (Ρεπούση, 2004:300).

- Το ιστορικό ερώτημα λοιπόν είναι ένα εργαλείο που ανιχνεύει αλλά και σχετικοποιεί το αντικειμενικό παρελθόν (VanSledright, 2011:163). Πρόκειται για τη γνώση που διαμεσολαβείται μέσω των κατάλοιπων και των αναφορών και της ερμηνείας που δίνουμε γι' αυτά στο παρόν (Ρεπούση, 2004:296). Η ερμηνεία αυτή δεν είναι αυθαίρετη αλλά, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Husbands (2000:31), *“το παρελθόν συγκροτείται μέσα από τις ερμηνείες μας, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν τις ρίζες τους στα ερωτήματα που θεωρούμε ότι είναι σημαντικό να θέσουμε σχετικά με τα κατάλοιπα του παρελθόντος.”*

B. Ιστορικές πηγές

Μία από τις ιστορικές «πραγματικότητες» που εμπειριούνται στη διαδικασία της ιστορικής σκέψης είναι η έννοια της ιστορικής πηγής. Οι ιστορικοί κατασκευάζουν ισχυρισμούς για το παρελθόν διερευνώντας και μελετώντας πηγές (Charman 2011a). Κατά την άποψη του VanSledright (2011) η έννοια της πηγής είναι πολύ κεντρική στη διαδικασία της ιστορικής κατανόησης και σκέψης. Στην παρούσα έρευνα οι πηγές είναι τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος. (Κουσερή, 2019: 30-31)

Τι εννοούμε όταν λέμε «πηγές»;

- Ένας πρώτος διαχωρισμός τους αφορά τη διάκριση τους σε πρωτογενείς (αρχαιολογικά ευρήματα, νομίσματα, επιγραφές κλπ.) και δευτερογενείς πηγές (οι ιστορικές πηγές που ανασυνθέτουν μία ιστορική περίοδο).
- Ένας διαφορετικός διαχωρισμός των πηγών για το παρελθόν αναφέρεται στις διαφορές των καταλοίπων και των αναφορών.
- Ένα άλλος διαχωρισμός αναφέρεται στο είδος των πηγών

«Οι βασικές κατηγορίες»

- Α. Πρωτογενείς: Οι πηγές που προέρχονται από τη συγκεκριμένη υπό μελέτη ή έρευνα περίοδο του παρελθόντος. Τα αρχαιολογικά ευρήματα, νομίσματα, επιγραφές, απομνημονεύματα, φωτογραφίες, επιστολικά δελτάρια, πρακτικά συνεδριάσεων, επιστολές κ.λπ., ανήκουν στην πρώτη αυτή ομάδα.
- Β. Δευτερογενείς: Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται όλες οι ιστορικές πηγές που ανασυνθέτουν ένα ιστορικό φαινόμενο, μια ιστορική περίοδο, ένα ιστορικό θέμα, στηριζόμενες στις πρωτογενείς πηγές. Τα περισσότερα ιστορικά συγγράμματα είναι δευτερογενείς πηγές καθώς και τα λογοτεχνικά ιστορικά έργα ή και τα εικαστικά έργα με ιστορικό περιεχόμενο. Γενικά, ό,τι έχει δημιουργηθεί ταυτόχρονα με το φαινόμενο στο οποίο αναφέρεται, είναι πρωτογενής ενώ ό,τι δημιουργείται υστερόχρονα από αυτό το φαινόμενο είναι δευτερογενής μαρτυρία.»

Ρεπούση, 2004, *Μαθήματα Ιστορίας* σ. 311

Τα είδη:

- αντικείμενα (τέχνης και καθημερινής ζωής)
- ηλεκτρονικές πηγές (διαδίκτυο, πολυμεσικές εφαρμογές)
- ηχητικά ντοκουμέντα (τραγούδια, ραδιοφωνικές εκπομπές, πολιτικοί λόγοι)
- οπτικά ντοκουμέντα (φωτογραφίες, έργα τέχνης με τη μορφή της εικόνας, γελοιογραφίες και γενικά ό,τι φθάνει στη σχολική αίθουσα με τη μορφή εικόνας)
- οπτικοακουστικά ντοκουμέντα (κινηματογραφικά και τηλεοπτικά)
- πηγές του τοπίου (το τοπίο, τα κτίρια, τα μνημεία, τα μουσεία)
- προφορικές μαρτυρίες (οι προσωπικές αφηγήσεις που προκύπτουν από συνέντευξη ή ελεύθερη διήγηση)
- πίνακες γραφήματα (απογραφές, εκλογικοί κατάλογοι, σειρές εγγράφων με ποσοτικά στοιχεία)
- χάρτες (ιστορικοί, πολιτικοί, τοπογραφικοί, εμπορικοί, ναυτικοί, γεωφυσικοί, αγροτικοί)

(Πηγή: Ρεπούση Μ., 2004, σ. 312-328)

«Ο Lee (2002, σ. 6) υποστηρίζει πως τα ιστορικά κείμενα «είναι κατασκευές και όχι αντίγραφα του παρελθόντος» εφόσον, όταν προκύπτουν νέα στοιχεία για το παρελθόν αλλάζουν και οι αναφορές μας για αυτό. Δεν είναι «σιωπηλές πηγές», όπως τα κατάλοιπα (Ρεπούση, 2004, σ. 305), αλλά πολλαπλά διαμεσολαβημένες (Κόκκινος, 2004). Ωστόσο, τα υλικά κατάλοιπα, ως ίχνη του παρελθόντος, διαφέρουν από τις πρωτογενείς γραπτές πηγές γιατί «η γλώσσα των γραπτών κειμένων υπονοεί μια διαφορετική έννοια του χρόνου απ' ό,τι η γλώσσα των αντικειμένων [...] καθιστώντας τα τελευταία περισσότερο ανοικτά σε εναλλακτικές ερμηνείες και στις έννοιες της ιστορικής αβεβαιότητας και σχετικότητας απ' όσο τα γραπτά κείμενα» (Νάκου, 2001α, σ. 62)».

(Κουσερή Γ., 2019: 30-31)

Επεξεργασία πηγών

Τρόπος προσέγγισης των πηγών

- Ο Levesque (2008:117) επισημαίνει δύο βασικές προσεγγίσεις με γνώμονα του πώς τίθενται τα ερωτήματα στα τεκμήρια: **η πρώτη** προσέγγιση δίνει προτεραιότητα στα ερωτήματα και θέματα που αναδεικνύει η ίδια η πηγή ενώ **η δεύτερη** δίνει προτεραιότητα στα ερωτήματα που απευθύνει στις ούτως ή άλλως «βουβές πηγές» ο ίδιος ο ιστορικός. Για την πλειονότητα των συγχρόνων ιστορικών υπερτερεί η δεύτερη στρατηγική η οποία εξηγεί και τις ερμηνευτικές διαφοροποιήσεις που σημειώνονται στην ιστοριογραφία. *όπως αναφέρει η Νάκου (2000:24) «Τα κατάλοιπα του παρελθόντος, χρησιμοποιούνται ως πηγές και ερμηνεύονται ως μαρτυρίες εντός του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος του ιστορικού.»*

Μια πρώτη άποψη: Τριπλή ανάγνωση των ιστορικών πηγών (Ρεπούση, 2004, Μαθήματα Ιστορίας)

- Με την πρώτη ανάγνωση τοποθετούμε τη μαρτυρία στο ιστορικό της πλαίσιο.
- Με τη δεύτερη ανάγνωση, προσπαθούμε να κατανοήσουμε το ρόλο της μαρτυρίας και τη συμβολή της στη διαμόρφωση ιστορικής γνώσης. Η δεύτερη ανάγνωση περιλαμβάνει γνωστικές διεργασίες κατάταξης της πηγής (μορφή, είδος, τύπος, χαρακτήρας), κατανόησης (εύρεση κεντρικού θέματος, άποψη του ημιουργού) και αξιολόγησης (θέση της μαρτυρίας στην εποχή της, σχέση της μαρτυρίας με άλλες συναφείς, επιρροή που άσκησε).
- Με την τρίτη ανάγνωση στηριζόμενοι στις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν από τις πηγές, καλούμαστε να γράψουμε ένα κείμενο, όπου θα εκφράσουμε τη γνώμη μας σχετικά με τη μαρτυρία.
(Ρεπούση, 2004)

Ερωτήματα για την πρώτη ανάγνωση

I. Τοποθέτηση της πηγής στο ιστορικό της πλαίσιο

1. Ποιος υπήρξε ο/η δημιουργός της μαρτυρίας και τι γνωρίζουμε γι' αυτόν/τήν;
2. Πού και πότε δημιουργήθηκε;
3. Ποιος υπήρξε ο σκοπός της δημιουργίας της;
4. Ποιο το κοινό στο οποίο απευθυνόταν και τι γνωρίζουμε γι αυτό;

II. Κατάταξη της πηγής

1. Τι είδους είναι;
2. Δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια των παραστάσεων που απεικονίζει; Των φαινομένων που περιγράφει ή αναλύει; των εικόνων που εμπεριέχει; των πληροφοριών που διασώζει; κλπ
3. Είναι μεταγενέστερη μαρτυρία; Πόσο μεταγενέστερη, σε ποιες άλλες πηγές στηρίχθηκε;
4. Πού βρέθηκε η μαρτυρία; πού σώθηκε; γιατί σώθηκε; Πού βρίσκεται σήμερα; Σε ποια κατάσταση;
5. Αποτελεί μεμονωμένη περίπτωση ή εντάσσεται σε σχολή; ρεύμα; κατηγορία; κλπ

Ερωτήματα για τη δεύτερη ανάγνωση

III. Κατανόηση της πηγής

- Ποιο είναι το θέμα που πραγματεύεται;
- Ποιες είναι οι βασικές ιστορικές έννοιες που εμπεριέχονται και ποια η σημασία τους στο συγκεκριμένο χωρο- χρόνο;
- Ποια είναι η άποψη του δημιουργού για το θέμα;
- Ποιες αξίες ενυπάρχουν;
- Ποια προβλήματα επισημαίνονται;
- Ποιο αποτέλεσμα αναμένεται από το δημιουργό της πηγής;

IV. Αξιολόγηση της πηγής

- Πόσο χαρακτηριστική της εποχής της είναι η πηγή;
- Πόσο γνωστή;
- Υπάρχουν άλλες πηγές αυτού του είδους; Με τις ίδιες απόψεις; Με τις ίδιες ανησυχίες; με τα ίδια προβλήματα;
- Διαφοροποιείται από άλλες πηγές της εποχής της;
- Διακρίνεται προκατάληψη; μεροληψία; Προβάλλεται ως υποκειμενική; Ως αντικειμενική;
- Διασώζει την άποψη των νικητών; Των ηττημένων; άλλων;

Σύγκριση πηγών

Κοινές πληροφορίες/ θέσεις/ ερμηνείες στην πηγή:	Διαφορετικές πληροφορίες/ θέσεις/ ερμηνείες στην πηγή:	Προστιθέμενες πληροφορίες με την ιστορική μας γνώση	Συμπεράσματα

Μια δεύτερη άποψη: «Επιστημονική
προσέγγιση»

Ερωτήσεις σε σχέση με τη διερεύνηση των
εννοιών δευτέρου βαθμού (τεκμήρια,
σημαντικότητα, αλλαγή στο χρόνο, αίτια και
συνέπειες, ενσυναίσθηση)

Ενδεικτικά ιστορικά ερωτήματα για την έννοια
των τεκμηρίων

ΕΝΝΟΙΑ	ΤΙ ΑΝΑΜΕΝΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
Η έννοια της ιστορικής πηγής	<p>A) οι μαθητές διερευνούν πηγές που απαντούν στις ιστορικές τους ερωτήσεις</p> <p>B) Συγκρίνουν απόψεις των πηγών που μελετούν.</p> <p>Γ) Υποθέτουν το τι μπορεί και τι δεν μπορεί να απαντηθεί από τις πηγές που μελετούν</p> <p>Δ) χρησιμοποιούν πηγές για να δομήσουν ένα επιχείρημα ή μία αφήγηση.</p>	<p>Ποιες ερωτήσεις θα υπέβαλες στην πηγή με σκοπό να απαντήσεις στο ερευνητικό ερώτημα;</p> <p>Τι μπορεί και τι δεν μπορεί να απαντηθεί από τις πηγές που μελετάς;</p>

ΕΝΝΟΙΑ	ΤΙ ΑΝΑΜΕΝΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
<p>Σημασία/ σημαντικότητα:</p>	<p>A) να κατανοούν πώς ένα γεγονός ή πρόσωπο ή μια καινοτομία είναι σημαντική και πώς ενσωματώνεται στην μεγάλη αφήγηση</p> <p>B) να εξηγούν πώς η ιστορική σημασία διαφοροποιείται μέσα στο χρόνο και από ομάδα σε ομάδα.</p>	<p>Επέλεξε τα πιο «σημαντικά» γεγονότα/ πρόσωπα/ αποτελέσματα. Εξήγησε γιατί είναι σημαντικά;</p> <p>Αναγνώρισε και εξήγησε διαφορές στη σημασία της έννοιας... στο πέρασμα του χρόνου από ομάδα σε ομάδα.</p>

ΕΝΝΟΙΑ	ΤΙ ΑΝΑΜΕΝΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
Συνέχεια και αλλαγή	<p>A) να κατανοούν ότι οι αλλαγές στην ιστορία είναι ακούσιες και εκούσιες και ακολουθούν ποικίλες πορείες και ρυθμούς.</p> <p>B) να κατανοούν ότι οι αλλαγές της ιστορίας είναι πολύ μεγαλύτερες από αυτές που συντελούνται στην καθημερινή ζωή των μαθητών (αφορούν θεματικές και όχι μόνο γεγονότα). Η ιστορία λειτουργεί , επίσης, με την έννοια της ασυνέχειας (την απουσία της αλλαγής).</p> <p>Γ) να αναγνωρίζουν ότι η πρόοδος και η παρακμή μπορεί να διαφοροποιούνται κάτω από διαφορετικές οπτικές και σκοπούς.</p>	<p>Τοποθετήστε μια σειρά από φωτογραφίες σε χρονολογική σειρά και προσπαθήστε να αιτιολογήσετε γιατί τις βάλατε σε αυτή τη σειρά;</p> <p>Συγκρίνετε δύο (ή περισσότερες) πηγές από διαφορετικές ιστορικές περιόδους και εξηγήστε τι έχει αλλάξει και τι έχει μείνει ίδιο στη διάρκεια του χρόνου;</p>

ΕΝΝΟΙΑ	ΤΙ ΑΝΑΜΕΝΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
Αίτια και συνέπειες	<p>A) να κατανοούν ότι οι αιτίες προκύπτουν από αλληλοσχετιζόμενα γεγονότα, καταστάσεις και διαδικασίες και όχι από γεγονότα σε μία γραμμική σειρά. (δηλ. στην περίπτωση αυτή ενδιαφέρουν οι σχέσεις γεγονότων και η επιλογή αυτών σε μία κατάσταση)</p>	<p>Εξέτασε ένα καθημερινό γεγονός τα αίτια και τις συνέπειές του. Εξέτασε ένα ιστορικό γεγονός και τους διαφορετικούς τύπους αιτίων (οικονομικά, πολιτικά, πολιτιστικά κλπ.). Τι διαφορές παρατηρείς;</p> <p>Εξέτασε κίνητρα, προθέσεις, τα αίτια και τις συνέπειες για το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, στο ιστορικό του πλαίσιο.</p> <p>Σχηματοποίησε τα αίτια και τις συνέπειες. Πώς θα εξηγούσαν οι άνθρωποι τότε τις αιτίες και πώς διαφέρει αυτό από το πώς θα το εξηγούσαμε εμείς σήμερα;</p>

ΕΝΝΟΙΑ	ΤΙ ΑΝΑΜΕΝΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
<p>Ιστορική προοπτική/ ενσυναίσθηση</p>	<p>A) να αναγνωρίζουν τις διαφορετικές ιδέες και πεποιθήσεις που είχαν οι άνθρωποι εκείνης της εποχής στο ιστορικό τους πλαίσιο.</p> <p>B) εάν καταλάβουν τους στόχους και τις προθέσεις τους θα είναι ικανοί να καταλάβουν και τις πράξεις τους.</p>	<p>Γράψε ένα γράμμα/ ημερολόγιο/αφίσα βασισμένο στην μελέτη των πηγών που μελέτησες.</p> <p>Σύγκρινε πηγές από διαφορετικές οπτικές σχετικά με το υπό μελέτη ιστορικό γεγονός. Ποιες διαφορές παρατηρείς;</p>

ΕΝΝΟΙΑ	ΤΙ ΑΝΑΜΕΝΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
<p>Ηθική διάσταση των ερμηνειών της ιστορίας</p>	<p>A) να αξιολογούν τις πράξεις των ανθρώπων του παρελθόντος, κατανοώντας το ιστορικό τους πλαίσιο</p> <p>B) Να χρησιμοποιούν ιστορικές αφηγήσεις για να εκφράζουν κρίσεις για αντίστοιχες καταστάσεις του παρόντος</p>	<p>Εξέτασε ένα σημερινό γεγονός και το ιστορικό του υπόβαθρο και απάντησε: Ποιες είναι οι επιπτώσεις αυτού του γεγονότος για τις ζωές μας σήμερα;</p> <p>Εξέτασε ένα συγκρουσιακό γεγονός στο παρελθόν, εξέτασε ποιες οπτικές του υπάρχουν στο παρόν και εξήγησε πώς μπορεί να μας διδάξει σήμερα;</p>

Βασικοί χρονολογικοί σταθμοί του μαθήματος

Νεότερη Ελληνική Ιστορία (περ. 18ος αι. – 1945/1949)

Η περίοδος αυτή καλύπτει τη δημιουργία και την εδραίωση του ελληνικού κράτους, την προσπάθεια επέκτασής του και τις μεγάλες εθνικές κρίσεις.

Αφετηρία: Ξεκινά από την προεπαναστατική περίοδο (τέλη 18ου - αρχές 19ου αι., Διαφωτισμός) και κορυφώνεται με την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και τη δημιουργία του πρώτου ανεξάρτητου κράτους.

Περιεχόμενο: Η δημιουργία του βασιλείου (Όθωνας), η Μεγάλη Ιδέα, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος/Κατοχή.

Τέλος: Θεωρείται συνήθως ότι τελειώνει με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1945) ή, συχνότερα, με το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου (1949).

Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία (1945/1949 – Σήμερα)

- Η περίοδος αυτή αφορά την Ελλάδα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τη μεταπολεμική ανοικοδόμηση, τη δημοκρατική εδραίωση και την ένταξη στο ευρωπαϊκό πλαίσιο.
- **Αφετηρία:** Η μεταπολεμική εποχή, η ανασυγκρότηση, ο Εμφύλιος και η ένταξη στο ΝΑΤΟ.
- **Περιεχόμενο:** Η περίοδος της "Βασιλευόμενης Δημοκρατίας", η δικτατορία των Συνταγματαρχών (1967-1974), η Μεταπολίτευση (1974), η ένταξη στην ΕΟΚ/ΕΕ, και οι πρόσφατες οικονομικές κρίσεις.
- **Χαρακτηριστικά:** Κοινοβουλευτική σταθερότητα (μετά το 1974), αστικοποίηση, οικονομική ανάπτυξη και ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

- 1204: Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Ενετούς
- 1453: Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους
- 1570-1571: Τουρκική κατάκτηση της Κύπρου
- 1669: Κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους
- 1686: Κατάληψη Πελοποννήσου από Ενετούς
- 1687: Πολιορκία της Ακρόπολης, καταστροφή του Παρθενώνα από τον Μοροζίνη

- 1769-1770: Τα «Ορλοφικά», η πρώτη μεγάλη εξέγερση των Ελλήνων κατά των Τούρκων.
- 1774: Ρωσοτουρκική συνθήκη Καουτσούκ- Καιναρτζή, με ευνοϊκές για τον Ελληνισμό συνέπειες
- 1787: Θούριος του Ρήγα Φεραίου
- 1800: Ίδρυση Ιόνιας Πολιτείας
- 1809: Αγγλική κυριαρχία στα Επτάνησα

- 1814: Ίδρυση Φιλικής Εταιρείας από τους Σκουφά, Ξάνθο και Τσακάλωφ
- 1820: Ο Υψηλάντης επικεφαλής της Φιλικής Εταιρείας
- 1821-1830 : Επανάσταση – Νεοελληνικό κράτος
- 1828: Άφιξη Ιωάννη Καποδίστρια στην Ελλάδα
- 1830: Πρωτόκολλο Ανεξαρτησίας Λονδίνου
- 1831: Νέο πρωτόκολλο Ανεξαρτησίας Λονδίνου με διευρυμένα σύνορα (Αμβρακικού- Παγασητικού), δολοφονία Καποδίστρια.

- 1832 : Συνθήκη Λονδίνου μεταξύ των τριών δυνάμεων και επιλογή του Όθωνα ως βασιλιά της Ελλάδας
- 1833: Άφιξη του Όθωνα (Άρμασπεργκ, Μόουρερ, Έυδεκ περίοδος αντιβασιλείας)
- 1839: Ίδρυση Πανεπιστημίου Αθηνών
- 1843: Επανάσταση 3^{ης} Σεπτεμβρίου
- 1844- 1862: Περίοδος συνταγματικής μοναρχίας Όθωνα

- 1862 : Έξωση του Όθωνα
- 1863- 1912: Βασιλεία Γεώργιου Α΄
- 1864: Ένωση Επτανήσων, 2^ο Σύνταγμα
- 1866- 69: Κρητική Επανάσταση- ολοκαύτωμα Αρκαδίου
- 1875: Αρχή της δεδηλωμένης
- 1881: Προσάρτηση Θεσσαλίας
- 1886-1890: Εκσυγχρονισμός Τρικούπη
- 1893: Χρεοκοπία
- 1896: Ολυμπιακοί Αγώνες, πεθαίνει ο Τρικούπης

- 1898: Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος
- 1903-1904: Έναρξη Μακεδονικού Αγώνα
- 1909: Στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί
- 1911: Ψήφιση νέου Συντάγματος
- 1912: Εκλογές και νίκη του Βενιζέλου, επίσημη ένωση Κρήτης, Α Βαλκανικός Πόλεμος, απελευθέρωση Θεσσαλονίκης
- 1913: Απελευθέρωση Ιωαννίνων

- 1913-17 Πρώτη περίοδος Βασιλείας Κωνσταντίνου Α΄
- 1914: Έκρηξη Α΄ Παγκοσμίου πολέμου
- 1915: Σύγκρουση Βενιζέλου- Βασιλιά
- 1916 Βενιζελικό κίνημα Εθνικής Άμυνας
- 1917: Εξαναγκασμός Κωνσταντίνου σε παραίτηση
- 1918 : Τέλος Α΄ παγκοσμίου πολέμου
- 1919 : Συνθήκη Νειϊγύ
- 1919-1920 : Μικρασιατική εκστρατεία
- 1923: Συνθήκη της Λοζάνης

- 1924-1935: Περίοδος πρώτης δημοκρατίας
- 1936: Κυβέρνηση Μεταξά και δικτατορία 4^{ης} Αυγούστου
- 1940: Τορπιλισμός «Έλλης», προέλαση στη Β. Ήπειρο
- 1945: Συμφωνία της Βάρκιζας
- 1948: Ενσωμάτωση Δωδεκανήσων
- 1949: Λήξη Εμφυλίου πολέμου
- 1955: Αγώνας της ΕΟΚΑ στην Κύπρο
- 1960: Η Κύπρος ανεξάρτητο κράτος

- 1967: πραξικόπημα 21^{ης} Απριλίου
- 1974: κατάρρευση δικτατορίας, Καραμανλής, ανατροπή Μακαρίου
- 1979: Επίσημη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ
- 1981: Το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία
- 1990-93: Κυβέρνηση Μητσοτάκη
- 1994: Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ
- 1996: Κυβέρνηση Σημίτη
- 2009- σήμερα: οικονομική κρίση

Βιβλιογραφία

- Αβδελά, Ε. (1998). *Ιστορία και σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.
- Burke, P. (2008). *Τι είναι πολιτισμική ιστορία*; Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Γαζή, Έ. (2002). *Η Ιστορία στο δημόσιο χώρο*. Στο Γ. Κόκκινος, & Ε. Αλεξάκη (Επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή* (43-54). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ίγκερς, Γκ. (1999). *Η Ιστοριογραφία στον 20^ο αιώνα. Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Κάρρ Ε. Χ., (1984). *Τι είναι ιστορία*; Αθήνα: Πλανήτης.
- Κόκκινος, Γ. (1998). *Από την Ιστορία στις ιστορίες: Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της Ιστορίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κόκκινος, Γ. (2002). *Η Ιστορία στο σχολείο: Από την ιδεολογική λειτουργία στη δημιουργία ιστορικής σκέψης*. *Τα ιστορικά*, 36, 165-200.
- Κόκκινος, Γ. (2003). *Επιστήμη, ιδεολογία, ταυτότητα: Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Κόκκινος, Γ. (2004). Θεωρητικά ζητήματα ανάλυσης ιστορικών πηγών. Στο Κ. Αγγελάκος, & Γ. Κόκκινος (Επιμ.), *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών (7-80)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κουσερή Γ. (2019). *Ιστορική σκέψη, σχολείο και μουσείο*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Κουσερή, Γ. (2015), *Ιστορική εκπαίδευση στο σχολείο και το μουσείο: Έκφραση ιστορικής σκέψης μαθητών 13 και 16 ετών σε μουσειακό και σχολικό περιβάλλον, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή*, Βόλος: Π.Τ.Π.Ε., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Λε Γκοφ Ζ. & Νορά Π. (1975). *Το έργο της ιστορίας*, 3 τόμοι, Αθήνα: Ράππας.
- Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία*; Αθήνα: Πόλις.
- Λιάκος, Α. (2011). *Αποκάλυψη, ουτοπία και ιστορία: Οι μεταμορφώσεις της ιστορικής συνείδησης*. Αθήνα: Πόλις.
- Ρεπούση, Μ. (2004). *Μαθήματα ιστορίας: από την ιστορία στην ιστορική εκπαίδευση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μπενβενίστε Ρ. & Παραδέλης Θ. (1999) (επιμ.). *Διαδρομές και τόποι της μνήμης. Ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο του Αιγαίου, Αλεξάνδρεια